

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16506959>

Перспективи реформування аліментних зобов'язань в українському законодавстві з урахуванням досвіду європейських країн

Орел Лілія Василівна

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри приватного права
Факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка, вул. Левка Лук'яненка, 13 Б, м. Київ, Україна, 04207,
e-mail: l.orel@kubg.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7054-3751>,
SCOPUS ID 57225181189

Чернега Роман Тарасович

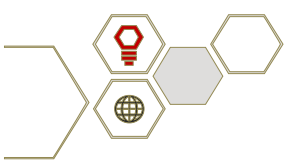
доктор юридичних наук, доцент кафедри права Міжнародного науково-
технічного університету імені академіка Юрія Бугая, м. Київ, Україна,
e-mail: o_romen2004@ukr.net, <https://orcid.org/0009-0002-8875-6875>

Пушина Наталія Львівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри приватного права Факультету
права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса
Грінченка, м. Київ, Україна, e-mail: n.pushyna@kubg.edu.ua,
<https://orcid.org/0009-0007-6912-4537>

Байталюк Ольга Михайлівна

старший викладач кафедри приватного права Факультету права та
міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса
Грінченка, вул. Левка Лук'яненка, 13 Б, м. Київ, Україна,
e-mail: o.baytalyuk@kubg.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-6778-8785>

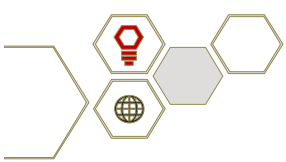

Конофольська Віталіна Вадимівна

студентка 2-го курсу спеціальності «Право» Факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна, e-mail: vvkonofolska.fpmv23@kubg.edu.ua,
<https://orcid.org/0009-0004-6194-3886>

Прийнято: 19.06.2025 | Опубліковано: 29.06.2025

***Анотація.** Мета статті здійснити порівняльний аналіз законодавства України у сфері аліментних зобов'язань із відповідними правовими системами п'яти країн Європейського Союзу – Польщі, Чехії, Іспанії, Італії та Франції – з метою виявлення спільних тенденцій, ключових відмінностей та перспектив удосконалення національного регулювання з урахуванням євроінтеграційного курсу держави. Методологія: дослідження базується на застосуванні порівняльно-правового методу, що дозволило проаналізувати нормативно-правові акти згаданих європейських держав, а також методів системного аналізу та синтезу для виокремлення основних проблемних аспектів української системи аліментних зобов'язань. Результат: проведене дослідження дозволило виявити, що, попри певну подібність у загальних підходах до захисту інтересів осіб, які потребують матеріальної підтримки, європейські правові системи мають низку інституційно-правових механізмів, які могли б бути імplementовані в українське законодавство з урахуванням національного контексту. Особливу увагу приділено питанням утримання батьків, які не виконували свої батьківські обов'язки, фінансової підтримки повнолітніх дітей під час навчання, забезпечення матеріальної підтримки жінки під час вагітності, компенсації за домашню працю одного з подружжя та перспективам правового врегулювання аліментних зобов'язань у зареєстрованих цивільних партнерствах. Висновки: українське законодавство у сфері аліментних зобов'язань потребує подальшої гармонізації відповідно до європейських стандартів. Удосконалення має відбуватись з урахуванням*

національної правової системи, соціально-культурного середовища та економічної ситуації. Інтеграція позитивного досвіду ЄС, зокрема у сфері державного контролю, соціальних гарантій та рівноправного батьківства, сприятиме посиленню захисту прав найбільш вразливих членів суспільства – дітей, осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, – а також забезпечить формування ефективного механізму виконання аліментних зобов'язань як в індивідуальному, так і в суспільному інтересі.

Ключові слова: аліменти, удосконалення, порівняння, матеріальна підтримка

Prospects for Reforming Alimony Obligations in Ukrainian Legislation in Light of the Experience of European Countries

Liliia Orel

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Private Law, Faculty of Law and International Relations, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 13 B Levka Lukyanenko St., Kyiv, Ukraine, 04207, e-mail: l.orel@kubg.edu.ua,

<https://orcid.org/0000-0002-7054-3751>,

SCOPUS ID 57225181189

Roman Cherneha

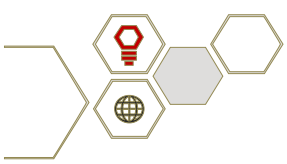
Doctor of Law, Associate Professor, Academician Yurii Buhai International Scientific and Technical University, Kyiv, Ukraine, e-mail: o_romen2004@ukr.net,

<https://orcid.org/0009-0002-8875-6875>

Natalia Pushyna

Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Private Law Faculty of Law and International Relations, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine, e-mail: n.pushyna@kubg.edu.ua,

<https://orcid.org/0009-0007-6912-4537>

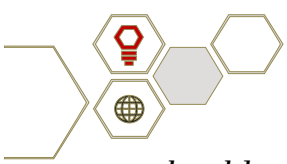
Olga Baitaliuk

senior lecture of the Department of Private Law Faculty of Law and
International Relations, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine, e-mail: o.baytalyuk@kubg.edu.ua,
<https://orcid.org/0000-0001-6778-8785>

Vitalina Konofolska

2-year student of the specialty "Law" of the Faculty of Law and International
Relations of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine, e-mail: vvkonofolska.fpmv23@kubg.edu.ua,
<https://orcid.org/0009-0004-6194-3886>

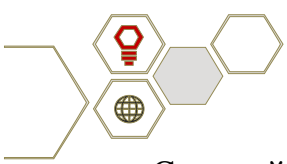
Abstract. *The purpose of this article is to conduct a comparative analysis of Ukrainian alimony legislation and that of five European Union Member States – Poland, the Czech Republic, Spain, Italy and France – in order to identify shared trends, key differences, and potential avenues for improving national regulation in the context of Ukraine's European integration course. The study is based on the comparative-legal method, which facilitates analysis of the statutory frameworks of the aforementioned European states, as well as on systemic analysis and synthesis methods for isolating the principal problematic aspects of the Ukrainian alimony system. The findings reveal that, despite certain similarities in the general approaches to protecting the interests of individuals in need of financial support, European legal systems possess a number of institutional and legal mechanisms that could be adapted into Ukrainian legislation, taking into account the national context. Particular attention is paid to: (1) maintenance obligations of parents who have failed to fulfil their parental duties; (2) financial support for adult children during their studies; (3) provision of material assistance to a woman during pregnancy; (4) compensation for domestic labour performed by one spouse; and (5) prospects for the legal regulation of alimony obligations in registered civil partnerships. Conclusions: Ukrainian alimony law requires further harmonization in accordance with European standards. Reforms*

should consider the national legal system, socio-cultural environment, and economic conditions. The integration of positive EU experience—particularly in the areas of state enforcement mechanisms, social guarantees, and gender-equitable parenthood—will strengthen the protection of the rights of the most vulnerable members of society—children, the elderly, and persons with disabilities—and will ensure the establishment of an effective mechanism for the enforcement of alimony obligations in both individual and public interest.

Keywords: *alimony obligations; improvement; comparative analysis; material support*

Постановка проблеми. Аліменти є важливою складовою сімейного права, головним завданням якої є захист прав та інтересів осіб, які неспроможні самотійно забезпечити власні матеріальні потреби. Основна мета аліментних зобов'язань полягає у створенні належних умов для життя та розвитку осіб, що потребують підтримки, насамперед дітей, а також непрацездатних батьків, подружжя та інших членів сім'ї. Термін «аліменти» походить від латинського слова *alimentum*, що означає «харчі», «утримання», «їжа», «продовольство», і в широкому розумінні охоплює забезпечення не лише базових потреб (їжа, одяг, житло), але й медичні, освітні, культурні та інші витрати. Простими словами, аліменти - це певний обов'язок одного члена сім'ї (зокрема подружжя, батьків та дітей) утримати іншого члена родини у визначених законом випадках. Законодавство передбачає як добровільного виконання аліментних зобов'язань - за згодою сторін, так і примусового - за рішенням суду, у разі, якщо домовитись не вдалось. У сучасному суспільстві аліменти стали не просто проявом морального обов'язку, а юридично значущим інструментом реалізації права особи на гідний рівень життя. При цьому необхідність удосконалення правового механізму забезпечення аліментних зобов'язань залишається актуальною і до сьогодні, зважаючи на труднощі у виконанні судових рішень, низький рівень добровільної сплати аліментів, а також потребу в посиленні гарантій захисту прав дітей та інших осіб, що мають право на утримання. Досвід країн

Європейського Союзу, таких як Франція, Італія, Іспанія, Чехія та Польща, може бути корисним для пошуку ефективних моделей регулювання аліментних зобов'язань. У законодавстві цих країн простежуються спільні риси, що базуються на принципах забезпечення соціального захисту та фінансової підтримки найбільш вразливих членів родини, однак при цьому зберігаються унікальні національні підходи, зумовлені правовими, культурними та історичними особливостями кожної держави. Отже, порівняння дослідження аліментного законодавства України з законодавством окремих європейських країн дозволяє не лише виявити спільні тенденції, а й визначити перспективні напрями гармонізації українського законодавства у сфері аліментних зобов'язань у контексті євроінтеграції.

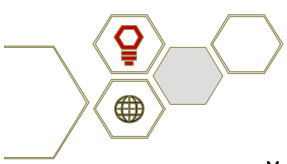
Актуальність теми. Проблематика аліментних зобов'язань залишається однією з найактуальніших у сучасному сімейному праві України та інших країн світу, оскільки стосується забезпечення майнових прав найбільш вразливих членів суспільства. Від ефективності законодавчого врегулювання аліментних зобов'язань безпосередньо залежить рівень захисту прав найуразливіших категорій населення — дітей, осіб з інвалідністю, осіб похилого віку, що підкреслює важливість цієї сфери для соціальної стабільності та дотримання принципу верховенства права. Незважаючи на наявність в Україні розвинутого нормативно-правового поля у сфері аліментних зобов'язань, низка положень законодавства потребує вдосконалення з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів, міжнародно-правових стандартів та практичних аспектів його реалізації.

Метою дослідження є комплексне вивчення правового регулювання аліментних зобов'язань в Україні, порівняльно-правовий аналіз із законодавством окремих країн Європейського Союзу та формулювання пропозицій щодо вдосконалення українського законодавства у сфері аліментних правовідносин.

Використання міжнародного досвіду для вдосконалення національного законодавства у сфері аліментів. Українське законодавство у сфері аліментних

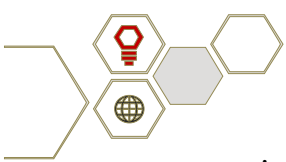

зобов'язань є досить прогресивним і враховує багато аспектів, пов'язаних із захистом прав та інтересів дітей та інших членів родини, які потребують матеріальної підтримки. У Сімейному кодексі України закріплено коло осіб, які мають право на аліменти, умови виникнення відповідних зобов'язань, порядок їх виконання, а також форми стягнення й припинення. Попри це, питання вдосконалення правового механізму забезпечення аліментних зобов'язань залишається актуальним, зокрема через труднощі у реалізації судових рішень, низький рівень добровільної сплати аліментів та необхідність посилення гарантій прав осіб, що потребують підтримки, насамперед дітей. Порівняльний аналіз норм українського законодавства з нормативно-правовими актами країн Європейського Союзу, зокрема Польщі, Чехії, Іспанії, Італії та Франції, дозволяє не лише ідентифікувати загальні цінності у сфері захисту прав одержувача аліментів, але й виявити перспективні напрями розвитку українського законодавства. У законодавстві цих країн простежуються спільні риси, що базуються на принципах забезпечення соціального захисту та фінансової підтримки найбільш вразливих членів родини, однак при цьому зберігаються унікальні національні підходи, зумовлені правовими, культурними та історичними особливостями кожної держави. Наприклад, в усіх державах простежується спільний підхід до гарантування обов'язкового матеріального забезпечення неповнолітніх осіб — батьки зобов'язані забезпечити дитину до повноліття всім необхідним для повноцінного розвитку. Водночас, у кожній країні ці принципи реалізуються з урахуванням національних особливостей, зумовлених правовою системою, культурними традиціями та соціально-економічними умовами. Так, особливої уваги заслуговує чеське законодавство, де одним із ключових принципів є забезпечення рівня життя дитини відповідно до рівня життя її батьків. Цей підхід на практиці означає, що при визначенні розміру аліментів пріоритет надається не лише обґрунтованим потребам дитини, а й загальному життєвому стандарту сім'ї. Такий механізм сприяє реальній соціальній рівності та ефективному захисту інтересів неповнолітніх. Саме такі національні особливості дозволяють глибше усвідомити переваги різних

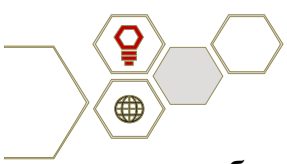

моделей і виявити ті норми, які могли б ефективно доповнити українське правове поле. Таке запозичення досвіду дозволить зробити законодавство більш ефективним, справедливим і адаптованим до сучасних викликів. Порівняльний аналіз українського та зарубіжного законодавства дозволяє глибше зрозуміти, які норми вже є ефективними та не потребують змін, а які потребують модернізації чи вдосконалення. Саме тому порівняльний аналіз є невід'ємною складовою процесу реформування, адже саме через зіставлення ми можемо чітко визначити, що слід залишити, а що запозичити чи адаптувати з успішної практики інших країн. Тому, з урахуванням міжнародного досвіду, зокрема країн Європейського Союзу, існують певні норми, які можуть бути корисними для впровадження в Україні, удосконаливши наше законодавство.

Особливості правового регулювання аліментів на батьків у Польщі: проблемні аспекти для можливого запозичення. Водночас, деякі аспекти закордонного досвіду можуть бути не до кінця справедливими або ефективними в умовах нашої країни. Зокрема, порівнюючи українське з польським законодавством демонструє наявність положень, запозичення яких могло б не вдосконалити, а навпаки – ускладнити правозастосовну практику й збільшити кількість судових спорів. Так, польське законодавство не пов'язує обов'язок утримання батьків з тим, як вони реалізовували свої батьківські права. Згідно зі ст. 87 Сімейного та опікунського кодексу (далі - KRO): «Батьки і діти зобов'язані до взаємної поваги та підтримки» [2]. Тобто, навіть батьки, що обмежені чи позбавлені батьківських прав, мають право вимагати аліменти у повнолітніх дітей в майбутньому, навіть якщо батьки не були опікунами дитини в минулому, не виконували своїх обов'язків та не докладали зусиль для виховання, вони все ще мають право на аліменти. Законодавець не передбачає прямої заборони на стягнення аліментів у випадку позбавлення батьківських прав. Ці дві правові категорії — позбавлення батьківських прав і право на аліменти — у Польщі розглядаються окремо та не залежать одна від одної. Водночас захистом від несправедливих вимог у Польщі може слугувати положення ст. 144¹ KRO, згідно з яким зобов'язана сторона може уникнути обов'язку сплачувати аліменти

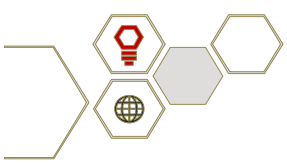

стороні, яка має на це право, якщо вимога сплати аліментів суперечить принципам соціального співіснування [2].. Судова практика підтверджує, що обставини на кшталт тривалого ігнорування батьками своїх обов'язків, жорстоке поводження чи повна відсутність участі у житті дитини можуть бути підставою для відмови у задоволенні позову про стягнення аліментів. Проте така відмова не є автоматичною — вона потребує ретельного аналізу кожної справи судом [6,7,8]. На відміну від польського підходу, в українському законодавстві передбачено пряму норму, яка дозволяє суду звільнити повнолітніх дітей від обов'язку утримання батьків, якщо ті не виконували своїх батьківських обов'язків. Згідно зі статтею 204 СКУ, дочка або син можуть бути звільнені від обов'язку утримувати батьків та брати участь у додаткових витратах, якщо буде встановлено, в судовому порядку, що батько чи мати ухилялися від виконання своїх батьківських обов'язків. До таких випадків можуть відноситись систематичне ухилення батьків від участі у вихованні дитини, відмова від сплати аліментів або жорстоке поводження з дитиною. Також варто зазначити, що у випадках відмови від сплати аліментів та виникнення заборгованості розмір якої перевищує суму відповідних платіжок за 3 роки, яка залишилась непогашеною на момент розгляду судом рішення, суд звільняє дітей від обов'язку утримання батьків. Факт несплати підтверджується довідкою, виданою органом державної виконавчої служби або приватним виконавцем у порядку, встановленому законом. Але, у виняткових випадках, суд може призначити аліменти на строк не більше трьох років, навіть якщо існують підстави для звільнення дітей від обов'язку утримувати батьків. Однак, у разі, якщо мати, батько були позбавленні батьківських прав, які не були поновлені, вони втрачають можливість утримування від дочки, сина щодо яких було прийнято таке рішення – це закріплено в ст. 202 ч. 2 СКУ. У таких випадках, суд перевіряє наявність рішення про позбавлення матері, батька батьківських прав, та за таких умов діти не зобов'язуються сплачувати аліменти [1]. Таким чином, українське законодавство щодо аліментів на утримання батьків є більш справедливим та ефективним у порівнянні з польським. Воно прямо виключає право на аліменти

для батьків, які були позбавлені прав чи систематично не виконували свої обов'язки, чим зменшує кількість судових спорів та унеможливорює зловживання правом. Такий підхід демонструє пріоритет моральної справедливості, врахування реального минулого дитячо-батьківських взаємин та забезпечує правовий баланс між правами й обов'язками обох сторін. Якщо в Польщі подібні справи вирішуються лише на розсуд суду за загальним принципом, то в Україні закріплено чітку правову норму, яка визначає конкретну підставу для звільнення від аліментного обов'язку.

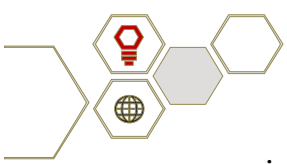
Правове регулювання аліментів на утримання повнолітніх дітей: порівняльно-правовий аналіз вікових меж і критеріїв. Правове регулювання аліментів на утримання повнолітніх дітей в Україні та європейських країнах демонструє різноманітні підходи до визначення вікових меж та критеріїв надання фінансової підтримки. Водночас кожна правова система прагне забезпечити баланс між потребами дітей і можливостями батьків, враховуючи соціокультурні та освітні особливості держави. В українському законодавстві чітко встановлена вікова межа для фінансової підтримки повнолітніх дітей під час навчання — до досягнення 23 років - це передбачено ст. 199 Сімейного кодексу України, згідно з якою батьки зобов'язані утримувати повнолітніх доньку чи сина, якщо вони продовжують навчання і потребують матеріальної допомоги, за умови, що батьки можуть таку допомогу надавати. Припинення навчання є підставою для припинення такого права. Але водночас закон передбачає виняток: згідно зі ст. 198 СК України, батьки зобов'язані утримувати повнолітніх непрацездатних дітей, які потребують допомоги, якщо мають змогу її надати. Це правило не обмежене жодним віком і діє доти, доки зберігаються обставини непрацездатності й потреба у допомозі [1]. Однак проблема полягає в тому, що чинне законодавство не враховує ситуацій, коли особа формально є непрацездатною, але свідомо уникає будь-яких зусиль для покращення свого матеріального становища, наприклад не бажає працевлаштовуватись або продовжувати освіту, що ускладнює можливість законного припинення аліментів. Зокрема можна розглянути законодавство інших країн щодо

регулювання даного питання. Так, наприклад, польське законодавство (ст. 133 KRO) не встановлює жорсткої вікової межі для припинення аліментного обов'язку, проте передбачає, що батьки можуть бути звільнені від утримання повнолітньої дитини, якщо це пов'язано з надмірною шкодою для них або якщо дитина не докладає зусиль, щоб стати здатною самотійно утримувати себе, наприклад брак зусиль щодо працевлаштування або покращення свого життєвого становища. Також можуть відмовитися від сплати аліментів на повнолітню дитину, якщо вона не береться за навчання або не досягає задовільних результатів у навчанні. У таких випадках батьки можуть подати заяву до суду про зменшення або скасування аліментного обов'язку [2]. Це дозволяє захистити батьків від несправедливого фінансового навантаження, коли дитина не докладає зусиль для власного забезпечення. Цей підхід дозволяє суду враховувати не лише потребу дитини, а й її поведінку та прагнення до самотійності, що забезпечує більший баланс прав та обов'язків сторін. Впровадження норми, яка чітко передбачала скасування чи зменшення аліментів на непрацездатних дітей, могла б стимулювати молодих людей до більшої самотійності та відповідальності. Це дозволило б уникнути ситуацій, коли повнолітні діти зловживають своїм правом на аліменти. Однак, на відміну від України, у деяких країн Європейського Союзу не встановлено жорсткої вікової межі, після якої обов'язок батьків утримувати дитину автоматично припиняється. Подібну гнучкість демонструє італійське право, де відсутнє будь-яке фіксоване вікове обмеження. Визначальним чинником є досягнення фінансової незалежності дитини. Якщо дитина ще не змогла працевлаштуватися чи завершити навчання, батьки зобов'язані продовжувати підтримку. Однак суд також може врахувати недбале ставлення до професійного чи освітнього розвитку як підставу для припинення аліментів. У Чехії, як і в Іспанії та Франції, тривалість аліментного зобов'язання також не обмежена віком, а залежить від здатності дитини себе забезпечувати. Особливо вразливими залишаються особи з інвалідністю, щодо яких зобов'язання може бути довічним. Водночас, наприклад, у Франції та Іспанії судова практика активно враховує мотивацію дитини: суди можуть припинити виплати, якщо

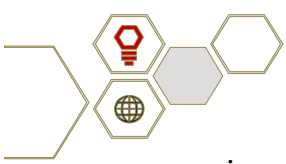

особа після 26–30 років не демонструє реальних зусиль для здобуття освіти чи професії [19,20,21]. Таким чином, європейська модель регулювання базується не стільки на віці, скільки на аналізі фактичних обставин: наявності освіти, працевлаштування, стану здоров'я та зусиль дитини до самозабезпечення. Водночас слід враховувати й соціокультурні особливості України. Система освіти в нашій державі передбачає раніше завершення навчання: діти закінчують школу у 17 років, а здобувають вищу освіту в середньому до 22–23 років. У більшості європейських країн період навчання довший, зазвичай до 26 років, — звідси й триваліший аліментний обов'язок. Однак у зв'язку з реформою освіти та поступовим переходом на 12-річне шкільне навчання, в Україні можливе реформування 199 СКУ та підвищення вікової межі для отримання аліментів до 25–26 років, що краще відповідатиме майбутнім освітнім реаліям та дозволить ефективніше захищати права студентів, які ще не досягли фінансової самостійності[1,4]. Інтеграція моделі без чітко визначеної вікової межі в українські реалії могла б спричинити значну кількість спорів, адже саме встановлена межа надає правову визначеність і дозволяє як батькам, так і дітям усвідомлювати, що обов'язок щодо виплат є обмеженим у часі. Також впровадження норм, аналогічних до польських, які дозволяють батькам оскаржити обов'язок утримання у випадку, якщо дитина не проявляє належних зусиль або байдужа до власного розвитку, могло б суттєво підвищити справедливість сімейних відносин. Це дало б змогу диференційовано оцінювати ситуації, зменшити кількість судових спорів і водночас стимулювати молодих людей до відповідальнішого ставлення до власного життя. Отже, чітко окреслена вікова межа в українському законодавстві виконує позитивну функцію правової визначеності, однак із розвитком освітньої системи, подібної до європейської держав, доцільним є її перегляд та видозміна у майбутньому. Водночас доцільно передбачити можливість скасування або зменшення аліментів у випадку зловживання правом з боку повнолітніх дітей. Така модернізація норм дозволила б зміцнити принцип справедливості у сімейному праві, не створюючи надмірного фінансового навантаження на батьків і водночас захищаючи права та інтереси

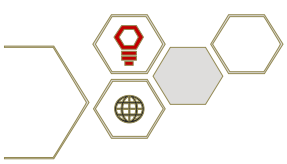

повнолітніх дітей⁶ що навчаються чи тимчасово потребують матеріальної підтримки.

Матеріальна підтримка жінки під час вагітності та пологів: прогалини українського законодавства і перспективи вдосконалення. Право жінки на матеріальну підтримку під час вагітності, пологів і після народження дитини є важливим елементом забезпечення гендерної рівності та соціального захисту сім'ї. Українське законодавство містить окремі положення щодо цього у статтях 84–85 Сімейного кодексу України (далі — СКУ), однак ці норми не є достатньо деталізованими й актуальними з точки зору сучасних стандартів. Аналіз досвіду Польщі, Чехії дозволяє виявити конкретні правові інструменти, які можуть бути запроваджені в Україні задля удосконалення регулювання аліментних зобов'язань. Удосконалення статті 84 Сімейного кодексу України є необхідним кроком для забезпечення більш ефективного захисту прав і інтересів жінок у період вагітності та після народження дитини. Наразі ця стаття недостатньо деталізована і не передбачає чіткого переліку витрат, які повинні покриватися під час вагітності, вона містить загальні положення про право дружини на утримання від чоловіка під час вагітності, які сплачуються після народження дитини, і до трьох років після народження дитини, а якщо дитина має вади фізичного або психічного розвитку – до шести років [1]. У результаті виникає ситуація, коли жінка не завжди має можливість отримати достатню матеріальну підтримку саме в той час, коли вона найбільше цього потребує, під час самої вагітності, коли витрати, пов'язані з медичними оглядами, лікуванням, підготовкою до пологів і загальним забезпеченням умов для здорового розвитку плода, є найбільшими. Для вдосконалення цієї норми варто звернутися до досвіду європейських країн, зокрема Польщі та Чехії, де законодавство більш детально регламентує права жінок та обов'язки батьків у контексті вагітності та пологів. Так, у польському законодавстві встановлено статтею 141, батько зобов'язаний покривати витрати, пов'язані з вагітністю, пологами та утриманням матері після народження дитини. Стаття 142 дозволяє матері вимагати матеріальної підтримки ще до народження дитини. Крім того, у польському праві передбачено можливість продовження

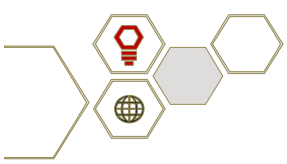

терміну утримання у разі виникнення додаткових потреб або витрат, що виникли внаслідок вагітності чи пологів [2]. Аналогічно, у Чехії законодавство прямо визначає, що батько, чиє батьківство є ймовірним, зобов'язаний забезпечувати її утримання протягом двох років від народження дитини, а також вносити кошти на покриття витрат, пов'язаних з вагітністю та пологами. Крім того, на вимогу вагітної жінки суд може зобов'язати чоловіка, чиє батьківство є ймовірним, заздалегідь надати кошти на утримання та покриття витрат, пов'язаних з вагітністю та пологами [9,11]. Такий підхід дозволяє жінкам отримувати необхідну фінансову підтримку ще до народження дитини, в найбільш важливий період формування ембріона, що є надзвичайно важливим, адже більшість основних витрат виникають саме в цей період. Врахування такого досвіду дозволило б значно підвищити рівень соціального захисту вагітних жінок в Україні. Важливо закріпити у законодавстві чіткі обов'язки батька щодо покриття витрат, пов'язаних із вагітністю, пологами, а також матеріальної підтримки матері в післяпологовому періоді. Це сприятиме справедливому розподілу відповідальності між батьками і зменшить фінансове навантаження на жінок у період найбільшої потреби. Впровадження норми, що дозволить виплачувати кошти ще під час вагітності дозволить жінці зосередитися на своєму здоров'ї та підготовці до пологів, не несучи одноосібно фінансовий тягар у період найбільшої потреби. Що стосується частини 1 статті 85 Сімейного кодексу України, яка передбачає припинення права дружини на утримання у разі припинення вагітності або народження дитини мертвою, таке положення є несправедливим, оскільки не враховує фізичних, психологічних і матеріальних витрат, які несе жінка незалежно від результату вагітності [1]. Необхідно ввести зміни, на прикладі Чехії, де передбачали обов'язок фінансової підтримки, а також вносити кошти на покриття витрат, пов'язаних з вагітністю та пологами виникає у чоловіка, батьківство якого ймовірне, навіть якщо дитина не народилася живою [9,11]. Це важливо, оскільки жінка не може передбачити всі наслідки вагітності, і має право на компенсацію витрат, які виникли під час вагітності. Це пояснюється тим, що вагітність несе значні фізичні, психологічні та матеріальні

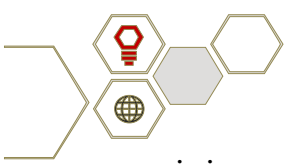

навантаження для жінки, а її права мають бути захищені незалежно від результату вагітності. Запровадження аналогічної норми в українське законодавство дозволить компенсувати витрати, понесені жінкою у зв'язку з вагітністю, і забезпечити справедливий розподіл відповідальності між батьками. Вагітність є надзвичайно складним періодом для жінки, пов'язаним з численними ризиками, ускладненнями, а також необхідністю постійного медичного супроводу. У разі несприятливого результату вагітності — викидня або народження мертвої дитини — жінка залишається не лише з емоційною травмою, а й з фінансовими витратами, які були понесені на медичне обслуговування, обстеження, підтримку здоров'я, а також витратами на підготовку до пологів. Крім того, важливо впровадити і попередню норму, яка передбачає можливість отримання коштів ще під час вагітності, що дозволить знизити рівень стресу у жінки, позитивно вплине на перебіг вагітності та здоров'я плода. Відомо, що надмірне емоційне напруження та відсутність належного медичного супроводу можуть стати чинниками, які спричиняють передчасні пологи, ускладнення або навіть втрату дитини. Забезпечення своєчасної фінансової підтримки, своєю чергою, дає змогу жінці вчасно проходити необхідні обстеження, лікувати виявлені проблеми, правильно харчуватись, відпочивати, що напряду впливає як на здоров'я майбутньої дитини, так і на стан матері. Видозміна цієї норми шляхом закріплення обов'язку чоловіка щодо фінансової підтримки жінки незалежно від результату вагітності є важливим кроком до забезпечення її прав та підвищення рівня соціального захисту в складних життєвих обставинах. Отже, імплементація елементів польського та чеського законодавства у статті 84 і 85 Сімейного кодексу України сприятиме більш детальному врегулюванню аліментних зобов'язань у контексті вагітності, пологів і післяпологового періоду, а також посилить соціальний захист жінок у цей критичний період їхнього життя.

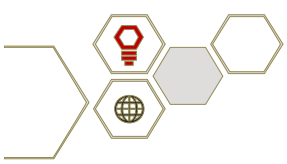
Законодавче закріплення компенсації за ведення домашнього господарства під час шлюбу: Іспанський досвід і українські перспективи. Одним із перспективних напрямів удосконалення українського законодавства є

впровадження компенсації за виконання домашньої роботи одним із подружжя, за аналогією з нормами іспанського та каталонського цивільного права. Така компенсація дозволила б визнати вагомий внесок одного з членів подружжя у сімейну економіку через виконання неоплачуваної домашньої праці, догляд за дітьми, підтримання побуту, що наразі часто залишається невидимим, але є основою комфортного життя для всіх членів родини. Це стало б значущим кроком до забезпечення реальної гендерної рівності, оскільки в більшості випадків саме жінки беруть на себе основне навантаження в цій сфері. Законодавче закріплення такої компенсації могло б стимулювати справедливий розподіл домашніх обов'язків, зміцнюючи як правовий, так і морально-етичний фундамент інституту шлюбу. Наразі українське законодавство частково враховує потребу в захисті одного з подружжя після розірвання шлюбу. Так, відповідно до статті 76 Сімейного кодексу України, право на утримання має той з подружжя, хто внаслідок ведення домашнього господарства, догляду за дітьми, хвороби чи інших істотних обставин не мав можливості працювати чи здобувати освіту [1]. Проте ця норма має допоміжний, а не компенсаційний характер. Вона не враховує систематичну працю в домашньому господарстві під час шлюбу як економічно значущий внесок, не визнає його як підставу для фінансового відшкодування в разі розлучення, а також не встановлює чітких критеріїв чи механізмів оцінки такого внеску. Натомість, у правовій системі Іспанії існує спеціальна норма — стаття 1438 Цивільного кодексу. Стаття була введена Законом 11/1981 і передбачає, що «робота для дому» (*trabajo para la casa*) прирівнюється до внеску в спільні витрати подружжя та дає право на отримання компенсації, яку суд може визначити за відсутності угоди між подружжям у режимі роздільної власності. Відповідно до неї, робота по веденню домашнього господарства прирівнюється до внеску в спільні витрати подружжя і може стати підставою для призначення компенсації після припинення шлюбних відносин, особливо у разі, якщо шлюб укладено за режимом роздільного майна. При цьому суд, у разі відсутності угоди між сторонами, має право самостійно визначити розмір компенсації. У рішенні Верховного суду Іспанії 2015 року як орієнтир запропоновано враховувати

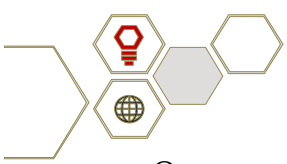

мінімальну заробітну плату або середній ринковий рівень оплати аналогічної роботи, якби вона виконувалася найманим працівником. Таким чином, іспанське законодавство визнає, що домашня праця є не лише моральною, але й економічною цінністю, яка підлягає оцінці та компенсації. Ще більш деталізованим у цьому аспекті є законодавство Каталонії. Згідно зі статтями 232-1 та 234-9 Цивільного кодексу Каталонії, у разі, якщо один з подружжя значно більше присвячував себе веденню домашнього господарства або працював на користь іншого безоплатно чи за незначну винагороду, він має право на фінансову компенсацію, якщо на момент розлучення другий з подружжя отримав значне збагачення. Розмір такої компенсації встановлюється в межах від 25% до 50% доходу другого з подружжя — залежно від конкретних обставин і на розсуд суду. Таким чином, каталонське законодавство забезпечує вищу юридичну визначеність, ніж загальнодержавне іспанське право, і може служити прикладом для формулювання подібних норм в українському контексті [17,18]. Запровадження в Україні норми, яка б прямо визнавала право одного з подружжя на компенсацію за домашню працю, відповідало б принципам соціальної справедливості та рівності прав і можливостей. Така норма могла б передбачати, що в разі розірвання шлюбу особа, яка протягом тривалого часу вела спільне домашнє господарство, не маючи власного доходу або жертвуючи кар'єрними можливостями на користь сім'ї, має право на грошову компенсацію. Критеріями визначення розміру такої компенсації могли б бути: тривалість шлюбу, обсяг і характер виконуваної роботи, рівень доходів другого з подружжя, відмова від професійного розвитку, а також економічні наслідки, які понесла особа внаслідок виконання домашньої праці. Отже, впровадження подібного інституту в українське законодавство дозволило б не лише посилити захист економічних прав окремих членів подружжя, але й сприяти формуванню сучасного, соціально орієнтованого правового поля, що визнає цінність усіх форм праці — у тому числі неоплачуваної, але суспільно корисної. Це також стало б важливим кроком до подолання гендерної нерівності, забезпечення реального балансу прав і обов'язків у шлюбних відносинах та створення правових гарантій для

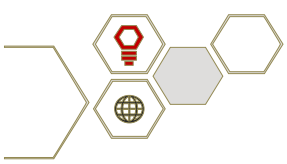

справедливої оцінки внеску кожного з подружжя у добробут сім'ї.

Аліментні зобов'язання та правовий статус одностатевих партнерств: сучасні тенденції та перспективи для України. Наразі українське законодавство не визнає одностатеві шлюби, що обмежує правовий захист таких пар. Проте одностатеві пари існують і, як і інші, мають право на юридичні гарантії своїх стосунків, включаючи право на захист інтересів під час спільного проживання та у випадку розірвання стосунків. Одним з важливих елементів цього захисту є впровадження аліментних зобов'язань, аналогічних тим, які існують у шлюбі. Це дозволить всім парам перебувати в рівних правових умовах і не відчувати дискримінації через тип їхнього союзу. Такий підхід відповідає принципам рівності, справедливості та прав людини, а також враховує зарубіжний досвід, де одностатеві союзи вже легалізовані або мають часткове правове визнання. У багатьох країнах світу вже давно існують правові механізми визнання одностатевих союзів, що забезпечують таким парам рівні права та юридичний захист. Наприклад, у Франції та Іспанії одностатеві шлюби прирівняні до гетеросексуальних як за процедурою укладення, так і за правовими наслідками. У Франції, згідно із Законом № 2013-404, одностатеві шлюби дозволені з 2013 року, а перший такий союз був укладений у Монпельє вже в травні того ж року. Подружжя однієї статі мають ті ж права й обов'язки, що й гетеросексуальні пари: право на пенсію у разі втрати партнера, спадкування, соціальне забезпечення, усиновлення дітей та правовий захист у випадку розлучення [22]. В Іспанії одностатеві шлюби дозволені з 2005 року. З цього часу пари однієї статі мають повний доступ до прав, пов'язаних зі шлюбом: право на усиновлення, спільне майно, спадщину, податкові пільги та соціальний захист. Таким чином, ці країни демонструють приклади успішної інтеграції різноманіття партнерств у правову систему держав [23]. В Італії одностатеві шлюби не визнані, проте у 2016 році був ухвалений Закон № 76, відомий як «Закон Чиринна», що запровадив інститут цивільних союзів. Така форма партнерства гарантує партнерам низку прав, зокрема в питаннях спадкування, соціального забезпечення, доступу до медичної інформації партнера та спільного майна.

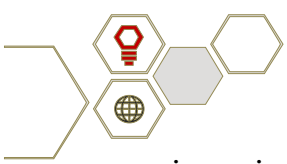

Одним з ключових елементів є взаємні обов'язки моральної та матеріальної підтримки, включно з аліментами після розірвання союзу. Таким чином, цивільні союзи в Італії дозволяють забезпечити базовий правовий захист партнерів без повної рівності з подружжям [16]. У Чехії ще з 2006 року діє інститут зареєстрованого партнерства, який, починаючи з 2025 року, трансформувався у спрощене партнерство, максимально наближене до шлюбу. Партнери мають право на спільне майно, спадкування в першій черзі, пенсію після смерті партнера, обрання спільного прізвища та взаємну медичну опіку. Вони також зобов'язані матеріально підтримувати один одного, а розмір аліментів визначає суд з урахуванням потреб і матеріального становища обох сторін. Це дозволяє партнерам мати рівний доступ до правового захисту незалежно від їхньої статі чи сексуальної орієнтації [10,12]. Таким чином, практика європейських держав демонструє широкий спектр підходів до визнання одностатевих союзів — від повної юридичної рівності у Франції та Іспанії до спеціальних форм партнерства з розширеними правами, як у Чехії та Італії. Цей досвід свідчить, що запровадження юридичних механізмів захисту прав одностатевих пар — зокрема в питаннях аліментів, спадкування, соціального забезпечення — є не лише можливим, а й необхідним кроком для України на шляху до побудови рівноправного та інклюзивного суспільства. В Україні, попри те що законодавство досі не визнає одностатеві шлюби, у березні 2023 року у Верховній Раді було зареєстровано законопроект №9103 про реєстровані цивільні партнерства. Він передбачає створення добровільного сімейного союзу між двома повнолітніми особами, незалежно від статі. Законопроект встановлює взаємні права та обов'язки партнерів, зокрема у сферах спадкування, спільного житла, соціального захисту, доступу до медичної інформації партнера. Реєстрація партнерства буде можливою вже через 10 днів після подання заяви, у тому числі через застосунок «Дія», і здійснюватиметься у відділах ДРАЦС. Цей проєкт не прирівнює партнерство до шлюбу — він не передбачає заручин, автоматичної зміни прізвища, релігійного обряду, усиновлення чи опіка над дітей. Водночас він є важливим кроком уперед, оскільки дозволяє забезпечити правовий захист

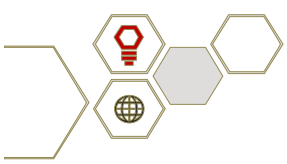

не лише для одностатевих пар, а й для різностатевих пар, які не бажають вступати в шлюб, але прагнуть мати юридичні гарантії у питаннях майна, спадщини чи медичних рішень. Така форма партнерства також може бути зручною для друзів або родичів похилого віку, які ведуть спільне господарство і потребують юридичної визначеності. Особливістю законопроекту є також можливість укладення договору про партнерство з нотаріальним посвідченням, що дозволяє партнерам самостійно визначити обсяг своїх прав та обов'язків, що значно знижує ризик майбутніх непорозумінь чи судових спорів. У перспективі, за умови ухвалення закону, можливе його подальше вдосконалення: розширення переліку прав у надання права на усиновлення дітей партнера, забезпечення податкових пільг, доступу до державних програм соціального захисту. Попри те, що законопроект №9103 досі не ухвалений, сам факт його розробки та підтримки свідчить про поступове осучаснення українського законодавства [3,5]. Отже, досвід європейських країн показує, що різні моделі визнання одностатевих партнерств — від повноцінного шлюбу до цивільних союзів — ефективно забезпечують партнерам рівні права та правовий захист. Впровадження в Україні інституту реєстрованих партнерств за законопроектом № 9103 стане не лише відповіддю на потреби сучасного суспільства, а й проявом поваги до людської гідності, різноманіття форм партнерства та прагнення до справедливості. Впровадження правових механізмів захисту для всіх пар — незалежно від статі — є кроком до побудови рівноправної, вільної та демократичної України.

Висновки. Отже, так хоч українське законодавство у сфері аліментних зобов'язань є досить розвиненим, його все одно можна удосконалювати з урахуванням міжнародного досвіду, зокрема Європейського Союзу. Наш потенційний внесок в розвиток удосконалення правових норм сімейного права полягає в дослідженні цього питання на основі аналізу законодавства європейських країн, і пропозиції взяти позитивний досвід з урахуванням сучасних тенденцій розвитку сімейних відносин та інтересів дітей. Наприклад, досвід таких країн, що ми використовували для аналізу, як Іспанія, Італія, Франція, Чехія та Польща, може бути корисним, але повне копіювання їхніх

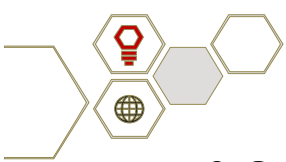
підходів недоцільне. Зміни мають відповідати національним потребам, традиціям та правовій системі, не суперечити Конституції та іншим законам України. Деякі норми, які є ефективними в інших країнах, можуть не підходити для України або потребувати адаптації. Зокрема, механізм звільнення повнолітніх дітей від утримання батьків за умов їхнього ухилення від батьківських обов'язків, який нині діє в Україні, підтверджує ефективність правового стимулювання виконання сімейних обов'язків і запобігає зловживанням, однак вимагає чіткого порядку встановлення факту такого ухилення. Нормативне обмеження віку для утримання повнолітніх дітей доцільно збільшити до 25–26 років, водночас запровадивши норму, яка дозволить батькам відмовитися від сплати аліментів або зменшити їх розмір у разі, коли діти не демонструють належної успішності в навчанні чи не докладають зусиль до працевлаштування. Аналіз польських і чеських норм щодо матеріальної підтримки вагітних показав недосконалість українського підходу, оскільки в СКУ виплати жінці пов'язуються лише з народженням дитини і не компенсують решта витрат, пов'язаних з вагітністю; деталізоване розширення статей 84–85 СКУ шляхом чіткого переліку перед пологових і післяпологових витрат дозволить посилити соціальний захист вагітних. Крім того, практика Іспанії й Каталонії щодо оцінки в грошовому еквіваленті неоплачуваної праці одного з подружжя в домашньому господарстві демонструє можливість упровадження в Україні аналогічного інституту з урахуванням тривалості шлюбу, обсягу робіт і рівня доходів партнера, що сприятиме гендерній рівності та захисту економічних інтересів колишніх подружжя. Нарешті, законопроект № 9103 про цивільні партнерства відкриває перспективу законодавчого закріплення аліментних зобов'язань між особами будь-якої статі, що стане важливим кроком до інклюзивності сімейного права та зміцнення правового захисту різних форм партнерських стосунків. Урахування цих заходів у комплексному оновленні Сімейного кодексу України вимагатиме подальших наукових досліджень. Таким чином, удосконалення законодавства повинно ґрунтуватися на принципах справедливості, рівності та захисту прав дітей і членів сім'ї, що дозволить

створити ефективну та адаптовану правову систему, яка забезпечить стабільність і захист інтересів усіх громадян, зберігаючи національну ідентичність і враховуючи місцеві реалії.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135
2. Kodeks rodzinny i opiekuńczy [Електронний ресурс] // ArsLege. – URL: <https://arslege.pl/kodeks-rodzinny-i-opiekunczy/k2/s103/>
3. Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств \[Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/41497>
4. Про освіту [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n186>
5. Радченко Я. Цивільні партнерства: що це таке, для кого вони та чому важливо ухвалити закон \[Електронний ресурс] // ZMINA. – 07.06.2023. – URL: <https://zmina.info/instructions/czywilni-partnerstva-dlya-kogo-ta-navishho-vony-potribni/>
6. Alimony dla rodziców: alimenty na rodzica pozbawionego władzy rodzicielskiej \[Електронний ресурс] // Kancelaria MK Legal. – URL: <https://kancelaria-mklegal.pl/alimony-dla-rodzicow-alimony-na-rodzica-pozbawionego-wladzy-rodzicielskiej/>
7. Ślupńska M. Czy pozbawienie praw rodzicielskich zwalnia z płacenia alimentów? \[Електронний ресурс] // Ślupinska.eu. – 26.02.2025. – URL: <https://slupinska.eu/blog/czy-pozbawienie-praw-rodzicielskich-zwalnia-z-placenia-alimentow/>
8. Czy rodzic pozbawiony władzy rodzicielskiej może żądać alimentów od pełnoletniego dziecka? \[Електронний ресурс] // Adwokat KKM. – 28.10.2020. – URL: <https://adwokatkkm.pl/czy-rodzic-pozbawiony-wladzy-rodzicielskiej-moze-zadac-od-pelnoletniego-dziecka-alimentow/>

9. O výživném [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції Чехії. – URL: <https://vyzivne.justice.cz/o-vyzivnem/>
10. Uzavření registrovaného partnerství [Електронний ресурс] // MV ČR. – URL: <https://mv.gov.cz/clanek/uzavreni-registrovaneho-partnerstvi.aspx>
11. Občanský zákoník [Електронний ресурс] // Kurzy.cz. – URL: <https://www.kurzy.cz/zakony/89-2012-obcansky-zakonik/>
12. Šedová N. Registrované partnerství nebo manželství? [Електронний ресурс] // Dostupný advokát. – 13.01.2025. – URL: <https://dostupnyadvokat.cz/blog/registrovane-partnerstvi#co-znamena-partnerstvi-dle-ceskych>
13. Vyživovací povinnost [Електронний ресурс] // Portál evropské e-Justice. – URL: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/family-maintenance/it_cs
14. Code civil [Електронний ресурс] // Légifrance. – URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/
15. Articolo 439 Codice Civile [Електронний ресурс] // Brocardi.it. – URL: <https://www.brocardi.it/codice-civile/libro-primo/titolo-xiii/art439.html>
16. Della potestà dei genitori [Електронний ресурс] // Altalex. – 10.11.2014. – URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2014/11/10/della-potesta-dei-genitori>
17. Compensación por trabajo doméstico [Електронний ресурс] // Kernel Legal. – URL: <https://www.kernellegal.com/compensacion-por-trabajo-domestico-gastos-ordinarios/>
18. Las claves de la compensación por trabajos domésticos en un divorcio [Електронний ресурс] // Newtral. – URL: <https://www.newtral.es/compensacion-trabajo-domestico-divorcio/2023050>
19. Pension alimentaire : y a-t-il une limite d'âge ? [Електронний ресурс] // DivorceMG. – URL: <https://divorce-mg.fr/pension-alimentaire-limite-dage/>
20. ¿Hasta qué edad se paga la pensión alimenticia en España? [Електронний ресурс] // Crespo Law Abogadas de Familia. – 05.03.2025. – URL: <https://www.crespolaw.es/blog/edad-pagar-pension-alimenticia/>

21. Výživné – kdo jej platí, v jaké výši, komu a jak dlouho [Електронний ресурс]
// Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. – [URL:https://www.umpod.cz/vyzivne-kdo-jej-plati-v-jake-vysi-komu-a-jak-dlouho](https://www.umpod.cz/vyzivne-kdo-jej-plati-v-jake-vysi-komu-a-jak-dlouho)

22. Mariage entre personnes de même sexe en France [Електронний ресурс] // Wikipédia. – URL:
https://fr.wikipedia.org/wiki/Mariage_entre_personnes_de_m%C3%AAmeme_sexe_en_France

23. El matrimonio igualitario cumple en España 17 años, pero el 67 % de los países europeos todavía no lo reconocen [Електронний ресурс] // Servimedia. – 06.07.2025.
– [URL:https://www.servimedia.es/noticias/matrimonio-igualitario-cumple-espana-17-anos-pero-67-paises-europeos-todavia-no-reconocen/3420549](https://www.servimedia.es/noticias/matrimonio-igualitario-cumple-espana-17-anos-pero-67-paises-europeos-todavia-no-reconocen/3420549)